

Brîndușă Orășanu

Noțiuni de psihopatologie
în psihanaliză

Renaissance

București

2012

Mecanisme patologice ale proiecției

3.1. Teorii freudiene despre proiecție

Termenul de „proiecție” a fost utilizat în diverse moduri de către Freud și alți autori care i-au urmat. Voi prezenta unele dintre sensurile întâlnite în opera lui Freud.

Într-un sens general, acest termen semnifica pentru Freud tendința de a căuta o cauză exterioară și nu o cauză interioară. El afirmă acest lucru în 1895, remarcând faptul că scopul bolii (paranoia) este de a se apăra de o reprezentare inacceptabilă pentru eu, proiectându-i conținutul în exterior.

În acest context, proiecția este considerată ca o „deplasare”. Freud vorbește aici de utilizarea eronată a mecanismului de proiecție, drept apărare. Mai târziu, el are tendința să considere proiecția ca pe un mecanism de apărare propriu-zis: atribuirea defensivă, altei persoane, de gânduri, dorințe și diverse conținuturi psihice devenite intolerabile pentru subiect. Referințele sale privesc în principal paranoia și gelozia.

Freud separă și opune, încă de la începutul operei lui, gândirea nevrotică, care conservă, și gândirea psihotică, care expulzează (dovadă a unei lipse de elaborare psihică). Dar timp de mai mulți ani, proiecția este pentru el o formă de refulare, iar halucinația un mod de „mutare” a întoarcerii refulatului. Doar în 1911, în analiza sa asupra cazului *Schreber*, Freud propune o teorie care scoate psihoza din câmpul refulării. În mecanismul paranoic,

Capitolul 3. Mecanisme patologice ale proiecției

„[...] este evidentă înainte de toate acea trăsătură pe care o putem denumi *proiecție*. O percepție interioară este reprimată, iar ca înlocuitor al ei apare conținutul său, după ce a cunoscut o anumită deformare, devenind conștient ca o percepție din exterior”⁴⁵.

Așadar, proiecția este un refuz – negare, ca și o reatribuire a ceea ce este negat în interior. Totuși, Freud înlocuiește această primă formulare cu o a doua:

„Nu a fost corect să spunem că sentimentul reprimat în interior a fost proiectat în afară; acum ne dăm seama, ceea ce a fost suspendat interior se reîntoarce din exterior”⁴⁶.

Această concepție asupra fenomenului delirant ne oferă o imagine în care, departe de a fi stăpânul jocului, subiectul apare ca jucăria unui proces ale cărui efecte nu le percepe decât indirect, prin reflexele acestora în conștiință – așa precum percepe Schreber sfârșitul lumii, de fapt proiecția catastrofei sale interne. Astfel, topografia frontierei înăuntru – înafară pare supusă unui determinism mai complex decât opoziția plăcere – realitate, pe care o găsim în prima articulare a conceptului de proiecție, exprimată clar de Freud în *Pulsiuni și destine ale pulsiunilor*, odată cu noțiunea de „eu-plăcere pur”:

„Sub dominația principiului plăcerii [subiectul] primește în Eul său obiectele oferite, în măsura în care sunt surse de plăcere, le introiectează [...] și alungă pe de altă parte de la sine ceea ce devine pentru el prilej de neplăcere în propriul său interior (Vezi

---

⁴⁵ S. Freud (1911), „Observații despre un caz de paranoia (dementia paranoides) descris autobiografic”, în *Opere 7*, Ed. Trei, București, 2002, p. 163.

⁴⁶ S. Freud, *ibid.*, p. 167.

mai încolo mecanismul proiecției)⁴⁷.

Freud trimite aici la articolul nescris sau distrus din *Metapsihologie*, consacrat proiecției. Să amintim că eul-plăcere pur nu are sens decât raportat la un eu-realitate „care a demarcat interiorul de exterior pe baza unui criteriu obiectiv”, putând să se sustragă stimulilor externi prin fugă; „Din eficiența activității musculare a viețuitoarei, substanța ei perceptivă a câștigat astfel un punct de sprijin pentru a separa un „exterior” de un „interior”⁴⁸”.

În textul freudian, există opoziția a două modalități de înțelegere a fenomenului proiectiv. Conform uneia, formațiunea delirantă își obține coerența și forța de convingere din coluziunea cu dorința inconștientă supusă principiului plăcerii – formațiune narcisică, fantasmatică, dereală. Conform celeilalte, ea reprezintă invazia conștiinței de către ceea ce a fost abolit înăuntru și care revine dinafară, așa ca la președintele Schreber. Această ultimă formulă va servi drept punct de sprijin pentru teoria lacaniană a *forcluderii* psihotice.

În 1922, Freud trasează alte câteva piste, în *Despre câteva mecanisme nevrotice în gelozie, paranoia și homosexualitate*, unde el constată, realizând o remarcabilă extindere - revizuire a primelor sale formulări:

„[Gelozia] *proiectată* provine [...] din propria infidelitate realizată în viață sau din impulsuri spre infidelitate care cad sub refulare [...]. Cel care le neagă la persoana sa, percepe totuși chemarea lor atât de puternic încât pentru ușurarea lui, el apelează cu plăcere la un mecanism inconștient. [...] proiectează propriile porniri

---

⁴⁷ S. Freud (1915), „Pulsuni și destine ale pulsuniilor”, în *Opere 3, op. cit.*, p. 74.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 63.

Capitolul 3. Mecanisme patologice ale proiecției

într-o infidelitate din partea celuilalt [...]”⁴⁹.

Dar Freud adaugă că gelosul, ca și paranoicul, în timp ce proiectează înafară, asupra altuia, ceea ce nu acceptă în el însuși, se folosește în proiecția sa de „materialul percepției, care decelează motivațiile inconștiente, analoge, ale celuilalt”:

„Ni se pare că descriem foarte nesatisfăcător comportamentul paranoicului gelos, ca și al celui persecutat, atunci când spunem că ei proiectează în afară, asupra altora, ceea ce nu vor să perceapă în propriul interior.

Desigur că ei fac aceasta, dar nu proiectează în vânt, ca să spunem așa, nu proiectează acolo unde nu se află nimic asemănător, ci se lasă duși de cunoașterea inconștientului și deplasează asupra inconștientului altora atenția pe care o retrag de la propriul inconștient”⁵⁰.

Această prezentare a dinamicii fenomenului proiectiv deplasează problema inițială. În aceste fragmente, Freud pune în evidență factorul *cantitativ* implicat în proiecție: dacă subiectul nu proiectează în aer, ci acolo unde există un conținut psihic asemănător cu al său, atunci operația de deplasare privește mai degrabă „*gradul de atenție*” și „*cantitatea investiției*”⁵¹. O altă aluzie la factorul cantitativ este ideea că subiectul, proiectându-și propriile impulsuri în exterior, o face nu numai ca să se debaraseze de anumite reprezentări, ci și ca să scape de *forța* acestor impulsuri⁵². Aici, Freud face din nou speculații, ca și în alte texte, afirmând că proiecția se raportează mai ales la

---

⁴⁹ S. Freud (1922), „Despre câteva mecanisme nevrotice în gelozie, paranopia și homosexualitate”, în *Opere 7*, Trei, București, 2002, p. 187-188.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 190.

⁵¹ *Ibid.*, p.191 (sublinierea mea).

⁵² *Ibid.*, p. 188.

principiul plăcerii și că individul reacționează ca să-și diminueze tensiunea internă, păstrând o stare internă plăcută, corespunzătoare eului-plăcere pur.

Acest aspect al gradului de atenție deplasat în proiecție va fi menționat de Shapiro în legătură cu semnificația pe care subiectul o atribuie lucrurilor percepute de el în lumea exterioară. Proiecția nu ar implica o ruptură în funcționarea cognitivă, ci o atenție accentuată asupra realității și obiectului percepției. Distorsiunea realității pe care ea o introduce nu este o distorsiune perceptivă, ci are a face mai degrabă cu ceea ce semnifică percepția. Pornind de la convingerile și nevoile interne, lucrului perceput îi este atribuit o anumită semnificație, iar proiecția nu modifică realitatea aparentă, ci semnificația ei. Pe scurt, proiecția ar fi o formă de distorsiune interpretativă a realității exterioare⁵³. Afirmările lui Shapiro seamănă cu cele ale lui Freud privind abordarea clinică a proiecției:

„În tratamentul unui astfel de gelos [care își proiectează propria infidelitate], trebuie să evităm contestarea materialului pe care se susține, putem dori doar să ne hotărâm la o altă apreciere a acestuia”⁵⁴.

Cu alte cuvinte, nu percepția pacientului este discutabilă, ci interpretarea sau semnificația percepției sale. Totuși, în același text, Freud descrie proiecția gelosului ca percepția în exterior a motivațiilor inconștiente analoge la celălalt (a „mişcărilor inconștiente asemănătoare ale celeilalte părți”⁵⁵). Există aici o nuanță care introduce o diferență între viziunea lui Shapiro și cea a lui Freud: în timp ce primul transferă problema distorsiunii de la percepție la semnificație și la interpretare –

---

⁵³ D. S. Shapiro (1965), *Les Styles Névrotiques*, PUF, Paris, 1986.

⁵⁴ S. Freud, *op. cit.*, p. 188.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 188.

Capitolul 3. Mecanisme patologice ale proiecției

---

menținând astfel, oarecum, ideea distorsiunii cognitive – Freud pune accentul mai mult pe *investirea* percepției, care poate constitui *însăși problema*, fără nici o distorsiune cognitivă, nici de percepție și nici de semnificație a ei:

„De fapt, anormalitatea lui [a subiectului gelos] se reduce la observarea cu ascuțime a inconștientului soției sale și aprecierea acestuia mai bine decât ar fi făcut-o altcineva”⁵⁶.

Nu trebuie să uităm că, dacă percepția subiectului este reală și constituie o cunoaștere a inconștientului celuilalt, aceasta nu-l împiedică pe subiect să utilizeze psihic această cunoaștere, ne spune André Green, pentru a o folosi drept ecran și a deveni orb la propria sa realitate psihică. În același mod, percepția lipsurilor și defectelor la cei apropiați poate fi reală, dar în același timp având rol de diversiune spre a evita autoreproșuri mult mai grave.

Pentru Freud, proiecția avea și o importanță centrală în formarea fobiilor (vezi *Micul Hans*). Amenințarea pulsională punând eul în pericol din interior, ea este „proiectată” în realitatea exterioară, unde poate fi controlată mai ușor datorită evitării fobice:

„Mai devreme am atribuit fobiei caracterul unei proiecții, dat fiind că ea înlocuiește pericolul pulsional interior cu un pericol perceput în exterior. Aceasta aduce avantajul că ne putem proteja împotriva pericolului exterior prin fugă și evitare a percepției, în timp ce împotriva pericolului din interior fuga nu ne ajută de fapt”⁵⁷.

Această explicație pare valabilă și pentru psihodinamica

---

⁵⁶ *Ibid.*, p. 189.

⁵⁷ S. Freud (1926), „Inhibiție, simptom și angoasă”, în *Opere 5*, Trei, București, 2001, p. 231.

delirului paranoic, în care subiectul negociază cu pulsionile interne dureroase sau intolerabile proiectându-le asupra unor obiecte externe. În termeni economici, i-ar fi mai ușor să evite și să fugă de o amenințare dureroasă provenită din exterior, decât să evite o amenințare internă.

În 1924, Freud articulează proiecția cu cea de a doua teorie a pulsionilor, într-o concepție extinsă asupra raporturilor dintre individ, organism și mediul său. Pulsionea de moarte în exces, nelegată prin coexcitația libidinală, trebuie expulzată sub forma sadismului. Proiecția, acum deflectare spre exterior a pulsionilor distructive, devine foarte aproape de o investiție primară, ceea ce diverși autori numesc proiecție primară. În *Problema economică a masochismului*, tratând despre enigma (din punct de vedere economic) existenței tendinței masochiste în viața pulsională și despre întâlnirea dintre libido și pulsionea de moarte în interiorul individului, el evidențiază că:

„Libidoul are sarcina de a face inofensivă această pulsione distructivă, dispensându-se de ea prin aceea că îndreaptă în mare parte această pulsione, cu ajutorul unui anumit sistem organic, musculatura, spre exterior, spre obiectele lumii exterioare. Ea se numește atunci pulsione de distrugere, pulsione de dominație, voință de putere. [...] O altă parte nu participă la această transferare în afară, rămâne în organism și e legată acolo libidinal, cu ajutorul coexcitației sexuale amintite; în ea trebuie să recunoaștem masochismul originar, erogen”⁵⁸.

Pe pagina următoare, într-un context ce descrie formarea masochismului erogen secundar, apare termenul de „a proiecta” ca sinonim cu „a deplasa”, „a întoarce”, „a deriva spre exterior”:

---

⁵⁸ S. Freud (1924), „Problema economică a masochismului”, în *Opere 3, op. cit.*, p. 268.

Capitolul 3. Mecanisme patologice ale proiecției

„[...] în anumite împrejurări, sadismul sau pulsiunea de distrugere proiectată, îndreptată spre exterior, poate fi din nou introiectată, îndreptată spre interior [...]”.

Pentru Freud, proiecția nu se află numai în serviciul apărării împotriva angoasei și autodistrugerii, sau al necunoașterii realității. Independentă de vreun conflict intern, el o vede acționând în religie, ca mecanism antropomorfic de cunoaștere și de adaptare la lumea exterioară. Într-un mod general, el asociază proiecția cu percepția.

În *Totem și tabu*, Freud scrie despre proiecție că este vorba de

„[...]un mecanism la baza căruia se subsumează, de exemplu, și percepțiile noastre senzoriale, care în mod normal dețin cea mai mare parte în configurarea lumii noastre externe. [...] și percepțiile interne ale unor procese afective și de gândire vor fi proiectate în exterior, la fel ca și percepțiile senzoriale, și vor fi folosite la configurarea lumii externe. [...] oamenii primitivi au dezvoltat prin proiecția în exterior a percepțiilor interne o imagine a lumii exterioare, pe care trebuie să o traducem din nou acum în psihologie printr-o percepție conștientă întărită”⁵⁹.

Din această perspectivă, André Green remarcă faptul că proiecția, ca apărare, poate deveni patologică, deoarece ea antrenează necunoașterea pulsiunilor subiectului. Pe de altă parte, ea îi oferă subiectului posibilitatea unei anumite cunoașteri a obiectului și, în mod indirect, a unei cunoașteri (prin construcție) de sine însuși:

„Proiecția prin deplasare spre exterior a investițiilor

---

⁵⁹ S. Freud (1912), „Totem și tabu”, în *Opere 4*, Ed. Trei, București, 2000, p. 268.

subiectului conduce la o cunoaștere a obiectului și, dacă ea este tributară elementelor introduse de subiect, antrenând deci o percepție deformată a aceluși obiect, ea permite totuși o cunoaștere reală a inconștientului obiectului respectiv. Această cunoaștere a inconștientului obiectului se realizează cu prețul necunoașterii radicale a inconștientului subiectului, dar ocolul prin cunoașterea obiectului constituie prin retroacțiune o cunoaștere implicită, ocultă, a subiectului însuși [...]. Celălalt [...] nu apare decât prin intermediul oglinzii deformante pe care i-o oferă subiectul, dar care corespunde totuși, parțial, cu o realitate, chiar deformată. Astfel, Freud recunoștea că orice delir este construit în jurul unui sâmbure de adevăr [...]. Acest lucru presupune: a) că între subiect și obiect există un raport de omologie sau izomorfie; b) că acest raport de cunoaștere – necunoaștere se stabilește prin intermediul unei *construcții*. Construcție în spațiul Celuilalt și a spațiului Celuilalt ca externalizare a spațiului intern al subiectului. Această construcție este o construcție teoretică. O teorie a obiectului care trimite la teoria subiectului prin retroacțiune”⁶⁰.

3.2. Poziția schizo-paranoidă și viziunea kleiniană

Voi prezenta câteva aspecte din așa numita „poziție schizo-paranoidă”, teoretizată de M. Klein, deoarece ea se referă, în esență, la mecanismele psihotice bazate pe proiecție.

Într-un articol al său despre identificarea proiectivă, Klein citează un comentariu al lui Freud asupra cazului Schreber: „Trebuie să stabilim instalarea dispoziției pentru această psihoză [schizofrenia] într-un moment anterior celui când se decide paranoia, undeva la începutul dezvoltării, în

---

⁶⁰ A. Green, *La folie privée*, Gallimard, Paris, 1990, pp. 196-198.